



NØTTEKRÅKA



Matproduksjon, jordvern og kulturlandskap

Les også om:

Jordvern i tide(n)

Norsk landbrukspolitikk
i perspektiv

Bærum's bønder,
hvem er de?

Hvorfor ta vare på Bærum's
gjenværende matjord

Fakta om
norsk landbruk



side 3



side 6



side 10



side 17



side 18



Det må være en forpliktelse å ta vare på matjorda i Bærum



De siste ukenes medieoppstuss i Budstikka og NRK hvor Naturvernforbundet framstilles som en ren nei-bevegelse viser at naturvern er og blir viktig i dagens samfunn! Når vi i Naturvernforbundet tar vernestandpunkter, er det tydeligvis kontroversielt i vårt vekst-samfunn. Vi mener det må finnes en politikk som ikke baserer seg på vekst hele tiden. Vi er overbevist om at det er verdifullt å ta vare på kulturlandskapet.

Kulturlandskap er formet av menneskers liv og virke opp gjennom tidene og matproduksjonen har fram til denne dag vært grunnlaget for vår velferd og selvstendighet. Korndyrkning i Bærum har foregått svært lenge, over 5000 år, og skal fortsette!

Dette nummeret av Nøttekråka har mange artikler om vern av matjord og kulturlandskap. Naturvernforbundet i Bærum skal arrangere et seminar om matproduksjon, jordvern og kulturlandskap den 21. oktober, og tror dette vil være svært interessant for både naturvernere, politikere og andre. I en kommune som vår, med en meget stor beregnet folkeøkning vil jordvern være svært viktig. Vi skal ha et godt nærmiljø, både til rekreasjon og matproduksjon. Det dukker stadig opp forslag om å bygge ned områder som enten er fulldyrka, eller har jordbrukspotensiale, for eksempel Fossum-området, Avløs og Kolsås.

I bladet kan du lese om jordvern i tide(n), en artikkel av Hilde Olsen, som tar for seg trusler mot matjorda, hva som kjennetegner god jord, og hvor den gode jorda befinner seg. Så mye som 82% av den jorda som er kartlagt i Bærum av svært god kvalitet. Et interessant funn er at den gamle kulturjorda er best; om man opparbeider ny jord vil det gå lang tid før den når samme produksjonsevne som den gamle kulturjorda. Man kan jo tenke seg at våre forfedre hadde god innsikt i dette, og anla gårdene sine på det beste arealet. Dette arealet er det viktig å verne.

I en faktaartikkel om norsk landbruk av Bjørn Petra Brekke slås det fast at Norge bare hadde en selvforsyningsgrad på 43 % i 2012. Heldigvis finnes store ubenyttede beitearealer for kjøttproduksjon, og jordbruksarealer som kan brukes for å dyrke annen mat enn korn. I tilfelle en matvarekrise vil vi ha muligheten til å legge om så selvforsyningsgraden øker. Kornproduksjon har større krav til jordsmonn og klima og det er viktig at vi ikke ødelegger de arealene hvor korndyrking kan skje. Det kan komme magrere tider....

Stortinget har vedtatt nasjonale miljømål: ”Mangfaldet av naturtyper i kulturlandskapet skal takast vare på eller gjenopprettast innan 2020.”

Det må bli en forpliktelse også for vår kommune Bærum! Kommunen liten i areal, men stor i folketall. Det er også av denne grunn ekstra viktig å ta vare på den dyrkede jorda og kulturlandskapet, også for kommende generasjoner.

Bjørn Kåre Salvesen, leder i NIB



NØTTEKRÅKA

Har du forslag til stoff?

Ta kontakt med: Bjørn Petra Brekke,
tlf 95894358

E-post: bpbr@online.no

Utgitt av:

Naturvernforbundet i Bærum (NiB),
Postboks 252, 1319 Bekkestua

Bankgiro: 1627 11 34243

Ansvarlig redaktør: Bjørn Petra Brekke
Redaksjonsmedarbeider: Anne Ryg
Utforming: David Keeping
Trykk: Haslum Grafisk A/S

VIKTIG - våre hjemmesider:

www.baerumsnatur.no

Husk at vi legger ut fortløpende informasjon om aktuelle saker på våre nettsider. Her finner du også opplysninger om arrangementer i vår regi.

Forsidebildet: Ung familie på matauk i maisåkeren Foto: Bjørn Petra Brekke

Jordvern i tide(n)



Det er nå engang jorda og maten vi lever av

TJ

Tekst: Hilde Olsen, rådgiver, Norsk Institutt for skog og landskap

Foto: Hilde Olsen og Terje Jacobsen

Jord er en av våre viktigste naturlige ressurser, som sammen med luft og vann danner grunnlag for liv på jorda. Jordvern er nødvendig for nasjonal matvareressikkerhet, men det omfatter også mye mer. I Italia har de for eksempel i enkelte områder et sterkt jordvern fordi jordsmonnet utgjør solide buffer og forsvar mot flom. I jordvernsammenheng er det viktig at jordas funksjoner blir opprettholdt siden jordsmonnet ikke er en fornybar ressurs i vårt normale tidsperspektiv.

Jordsmonnet har mange viktige funksjoner. Jordsmonn danner grunnlag for produksjon av mat, trevirke og fiber, og har en viktig rolle ved filtrering, rensing og lagring av vann og mineraler. En god jord kan rense vannet for farlige stoffer som for eksempel plantevernmidler. Jordsmonn utgjør et stort karbonlager og genressursbank. En fjerdedel av verdens arter lever i jorda. Jordsmonnet er også en lagringsplass for kulturminner. Det er ikke bare gjenstander man finner i jorda som forteller en historie. Det kan også selve jordsmonnet gjøre. Kildematerialer i jorda, slik som knokler, frø og pollen, kan sammen med data om landskapsformasjon og klima hjelpe oss til å få en bedre forståelse for menneskenes historie. Ved å studere de ulike jordlagene kan vi for eksempel finne ut hva menneskene har jaktet på, dyrket og produsert til ulike tider.

Jordtrusler

Hvert minutt forsvinner 30 fotballbaner med fruktbar matjord verden over. Matjord som blåses, skylles eller regner bort, er også tapt. I tillegg til nedbygging er erosjon, redusert humusinnhold og biodiversitet, flom og jordras,

samt forurensing av jorda blant de største truslene mot våre jordbruksarealer.

Hvor godt jorda er egnet for plantevekst, eller som bosted for ulike organismer, er avhengig av hva jorda er laget av og hvor den ligger. Jordkvaliteten vil også påvirkes av hvordan jorda brukes. Kvaliteten kan for eksempel bedres ved tilførsel av kompost og husdyrgjødsel, og reduseres ved bruk av for tunge maskiner (jordpakking). Her i landet er klimaet ofte en begrensende faktor for jordbruket, men det er først og fremst mangel på jordsmonn av god kvalitet, svært høyt stein- og blokkinnhold eller ugunstige terrengforhold som begrenser jordbruksdriften. All jord er ikke god jord. For å ta vare på den beste matjorda må vi vite hvor den ligger.



Jordsmonnkartlegging gir oss informasjon om en rekke jordegenskaper som er viktige for å kunne tilpasse jordbrukspraksisen til de lokale forholdene. Rundt halvparten av Norges landbruksareal er kartlagt. I år ble blant andre Ørland kommune valgt ut for kartlegging. Her er den beste matjorda under et stort press ved etablering av den nye kampflybasen. Foto: Hilde Olsen/ Skog og landskap

Hva er god jord?

Norsk institutt for skog og landskap kartlegger dyrket, og noen ganger også dyrkbar jord, etter standardiserte, internasjonale metoder. Hovedformålet med kartleggingen er å dokumentere matjordas egenskaper som ressurs for å sikre arealer til matproduksjon, samt skaffe data for bruk innen forvaltning, rådgivning og forskning i landbruket. Matjordlagets tykkelse og humusinnhold, jordsmonnutvikling, jorddybde, dreneringsforhold, kornstørrelse og næringsinnhold har betydning for jordkvaliteten, og er blant faktorer som vurderes under jordsmonnkartlegging.

På bakgrunn av registreringer i felt har Skog og landskap utviklet et jordkvalitetskart, hvor jordkvaliteten er vurdert ut i fra hvor godt jorda er egnet for generell jordbruksproduksjon ved normale driftsforhold. Kartet viser jordkvalitet i forhold til jordas egenskaper, uavhengig av klima, avlingstyper og driftsforhold. Norske myndigheter har en målsetning om å opprettholde selvforsyningsgraden i Norge, ved å øke jordbruksproduksjonen og verne våre beste jordressurser. Hvis vi fortsatt skal kunne produsere korn, grønnsaker og poteter må egnede arealer vernes mot nedbygging. Det er derfor viktig at kunnskap om jordkvalitet blir brukt i arealplanlegging og konsekvensutredninger.

Jorda forringes

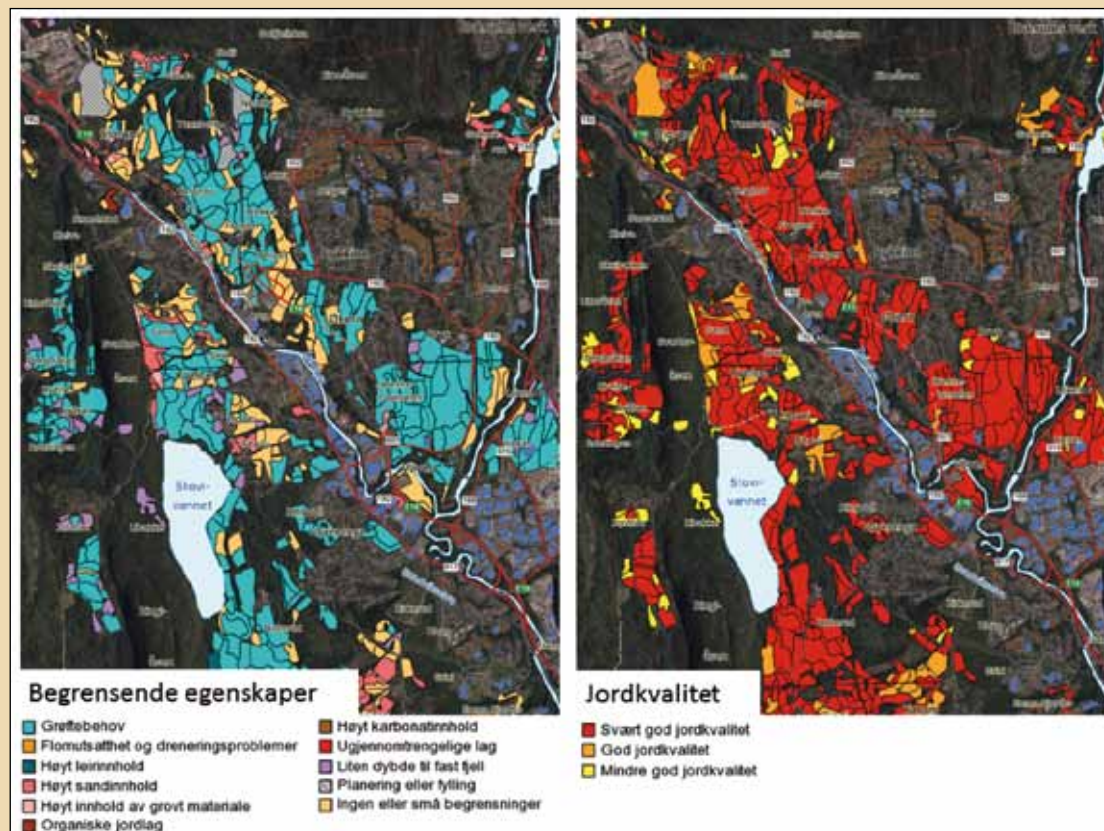
Jordvern handler også om å opprettholde eller bedre kvaliteten på de jordressursene vi har. De siste årene har avlingsnivået i kornproduksjonen stagnert. Det er fra flere hold stilt spørsmål om vi i ferd med å ødelegge også den

jorda vi ikke bygger ned. Klimaendringer, tap av organisk materiale, strukturendringer, mangelfull drenering og jordpakking utgjør trusler for optimal utnyttelse av dyrka jord. At kvaliteten på jorda som dyrkes stadig forringes, og dermed ikke gir forventet avling, kan blant annet komme av at hard bruk av tunge maskiner på dyrka mark ødelegger kvaliteten på matjorda.

For å sikre en god jordkvalitet til fremtidige generasjoner er det viktig med en bærekraftig bruk av jorda, med langsiktig planlegging av jordbruksproduksjonen. Klimaendringer stiller større krav til vedlikehold av grøftesystemer. Tilpasset bruk av vekstskifte, plantevernmidler og gjødsel, er også viktig for å ivareta humusinnholdet, jordkvalitet og biologisk mangfold. Jordarbeiding med egnet utstyr til rett tid kan forhindre erosjon og jordpakking.

Svært god jordkvalitet

Byer har oppstått rundt den beste matjorda, og etter hvert lagt en stor del av den under asfalt. I Bærum er for eksempel 82 prosent av jordbruksjorda, som er kartlagt, av svært god kvalitet. Det vil si at det meste av jordbruksarealene i Bærum har små begrensninger for generell jordbruksdrift, og er verdifulle for matproduksjonen i nasjonal målestokk. 12 prosent av den kartlagte jorda er av god kvalitet, med moderate begrensninger for produksjon av enkelte jordbruksvekster. Bare 6 prosent av jordbruksarealene har mindre god kvalitet. Dette er for det meste arealer med liten jorddybde over fast fjell, som gir større begrensninger for generell jordbruksdrift.



Jordkvalitetskart deler dyrka mark inn i tre kategorier. Svært god, god og mindre god jordkvalitet. Kartene er utviklet for større arealplansaker. Kartet begrensende egenskaper viser hvilke jordegenskaper som i høyest grad begrenser bruken av jorda. Kartene er fritt tilgjengelig på <http://www.skogoglandskap.no/kart/kilden>

Matjord er en knapp ressurs

Kraftig befolkningsøkning og klimaendringer gjør at verden står overfor store utfordringer når det gjelder framtidig matforsyning. Vannmangel og tørke, økende middelklasse, dårlig fosfortilgang og handelsforstyrrelser kan også skape en usikker fremtid.

Mer enn 90 prosent av maten vi spiser kommer fra jorda. Kun 3 prosent av arealet i Norge er dyrket mark, og av det arealet er det bare en tredel som egner seg for kornproduksjon. Det er et stort press på jordbruksarealene i sentrale strøk. Stadig forsvinner jordbruksland til fordel for nye boliger, industri og veier. I årene fra 2005 til 2011 ble i gjennomsnitt 7500 dekar dyrket jord årlig omdisponert til andre formål enn landbruk. Det tilsvarer tre fotballbaner per dag.

Finnes det arealer som kan erstatte den nedbygde jorda?

Norge har lite dyrkbar jord i reserve, spesielt i klimasoner hvor det er mulig å produsere matkorn. I Bærum er det kartlagt 3314 dekar dyrkbar jord, og det meste av dette er lettbrukte arealer. 2319 dekar av det dyrkbare arealet er i dag skog og 458 dekar er myr. Dersom man skal dyrke opp ny mark som en erstatning for arealer som bygges ned, må man ta i bruk et større areal for å få det samme avlingspotensialet. Den beste jorda er allerede dyrket. Ved nydyrking tar det lang tid før et nyoppdyrket areal oppnår den samme produksjonsevne som gammel kulturjord.

I Norge finnes det et areal på drøyt 12.500 kvadratkilometer som kan omgjøres til jordbruksjord. Av dette er cirka 3500 kvadratkilometer dyrkbar jord i klimasoner som er egnet for korndyrking. Oppdyrking av de beste skogområdene vil, på grunn av jordas kvalitet og lokalklima, gi et større bidrag til matproduksjonen enn oppdyrking av annen dyrkbar jord. Men er vi villige til å akseptere et mindre areal produktiv skog for å få et større jordbruksareal? Hvis man ut ifra miljøhensyn velger ikke å oppdyrke myrjord, og man ser bort i fra arealer med mindre god jordkvalitet, så er det igjen kun 1600 kvadratkilometer dyrkbar jord med gode jord- og terrengegenskaper, som ligger i en klimasone som er gunstig for korndyrking.

Kan vi flytte matjorda på en bærekraftig måte?

Jordflytting er teknisk mulig, men krevende, og forutsetter solid fagkunnskap innenfor hydrologi, jord- og plantevitenskap. En av utfordringene ved å flytte matjord er å finne et egnet sted å flytte den til. Jordflytting kan bidra til at smittsomme plantesykdommer, skadelige organismer, ugress eller alvorlig forurensing blir flyttet til nye områder.

Definisjonen på bærekraft er en utvikling som imøtekommer behovene til dagens generasjon uten å redusere mulighetene for kommende generasjoner. Med dagens erfaringer om jordflytting ser det ut til at å flytte matjord på en



*I Lofoten er det i år kartlagt mye god matjord, som kan benyttes til dyrking av potet eller rotgrønnsaker, dersom det skulle bli behov for det. Her er det Åge Nyborg og Liselott Wilinsom som undersøker jordsmonnet ved hjelp av jordbor.
Foto: Hilde Olsen/ Skog og landskap*

bærekraftig måte er en vanskelig oppgave. Det finnes ingen internasjonale litteraturreferanser som viser at matjord kan bli like god som den var etter flytting. Foreløpige erfaringer viser heller at avlingspotensialet blir mindre etter flytting, med redusert mulighet for kommende generasjoner til å dekke sine behov. Å flytte matjord bør derfor kun brukes som en siste utvei dersom det ikke er mulig å unngå nedbygging av jorda.

Jordvern i tide

Jordsmonn er en ikkefornybar ressurs. På bakgrunn av samfunnssikkerhet bør vi redusere omdisponeringen av våre beste jordbruksarealer. Hovedfokus bør være å unngå nedbygging og minimalisere omfanget av nedbyggingsarealer. Beslutningstakere må ha gode kunnskaper om jordvern, lokale forhold, og hvilke konsekvenser det får for matproduksjonen når matjord forsvinner. Vi må tenke og planlegge langsiktig, samt satse på forbedring av bo- og leveforhold i tettstedsområder. Dersom nedbygging er uunngåelig bør det tas hensyn til jordkvalitet, slik at de dårligste jordbruksarealene prioriteres for omdisponering. Fysisk kompensasjon for tapte områder kan skje ved nydyrking eller jordflytting.



Kilde: Bioforsk Rapport Vol. 8 Nr. 151 2013 Grunnlag for prioritering av områder til nydyrking

Jordsmonnstatistikk for Bærum http://www.skogoglandskap.no/seksjoner/statistikk_jord

Fysisk kompensasjon for jordbruks- og naturområder ved samferdselsutbygging <http://www.regjeringen.no/pages/38418217/litteraturstudie.pdf>



Familiene som bor på gardsbrukene er integrert i lokalsamfunnet

Norsk landbrukspolitikk i perspektiv – med tilbakeblikk og framtidsscenarier

Tekst: Per Harald Grue, tidligere departementsråd i Landbruks- og matdepartementet

Foto: B.P.Brekke, Z.Fey, B.Frodal og Ø.Grimmer

Når vi skal trekke opp linjene for norsk landbruk- og landbrukspolitikk for de nærmeste tiår, må vi både se framover og ta med oss erfaringene vi har høstet. Minst like viktig er det å tegne et realistisk framtidsbilde basert på de mulighetene vi har for å utvikle norsk landbruk. En ambisiøs norsk landbrukspolitikk har en kostnad og innebærer at prisnivået for forbrukerne på viktige jordbruksvarer blir klart høyere enn i andre land, og at vi må bevilge betydelige midler over jordbruksavtalen til norsk jordbruk. Samtidig må en framtidig norsk landbrukspolitikk utformes innenfor rammene i internasjonale avtaler om handel med jordbruksvarer.

Jeg mener det både er riktig og ønskelig å føre en ambisiøs norsk landbrukspolitikk. Men den må være realistisk og bærekraftig både økonomisk og politisk. Min artikkel er basert på det jeg mener er realistisk og bærekraftig.

Norsk jordbruk – en del av en komplett verdikjede

Tradisjonelt har mange sett på norsk jordbruk som summen av det som produseres på våre nesten 200 000 landbrukseiendommer og på de knapt 50 000 gårdsbruk som driver jordbruk som egen bedrift. Dette perspektivet på norsk jordbruk er mangelfullt og alt for snevert.

Norsk jordbruk er en del av en komplett verdikjede som starter med primærprodusentene, fortsetter i en stor næringsmiddelindustri og ender med de jordbruksvarer norske forbrukere kjøper i matvarebutik-

kene. Alle ledd er avhengig av hverandre, og jordbruket er en av de få sammenhengende verdikjeder i norsk nærings- og samfunnsliv.

Den samlede produksjonsverdi i jordbrukets verdikjede er på ca. 110 milliarder kroner. Det er en økende import av jordbruksvarer, men samtidig har produksjonsverdien av norske jordbruksvarer økt.

Den samlede sysselsetting i jordbrukets verdikjede er 90 000 årsverk, fordelt på omlag 50 000 årsverk i jordbruket og 40 000 årsverk i industrien. Jordbruket som primærnærings hadde i 2012 en bruttoinntekt på vel 38 milliarder kroner. Innsatsen av driftsmidler var på vel 26 milliarder kroner slik at godtgjørelsen til jordbrukets arbeid og egenkapital ble på vel 12 milliarder kroner.

Familiene som bor på gardsbrukene er integrert i samfunnet som helhet og henter deler av familieinntektene fra næringer utenom jordbruket. Den samlede "omsetning" på norske gardsbruk inklusive lønnsarbeid er om lag 45 milliarder kroner.

Norsk landbruk de siste 50 år – en suksesshistorie som ikke er anerkjent

Utviklingen i norsk landbruk de siste 50-60 år er en suksesshistorie. Jordbruksproduksjonen målt i volum har økt med 90 prosent fra 1959 til 2013. Vi har økt produksjonen på alle områder; Kornproduksjonen er nesten seksdoblet og kjøttproduksjonen er mer enn doblet. Vi har omtrent det samme jordbruksarealet som i 1959. For å få til denne utviklingen har vi økt innsatsen med driftsmidler, målt i volum, med 90%,

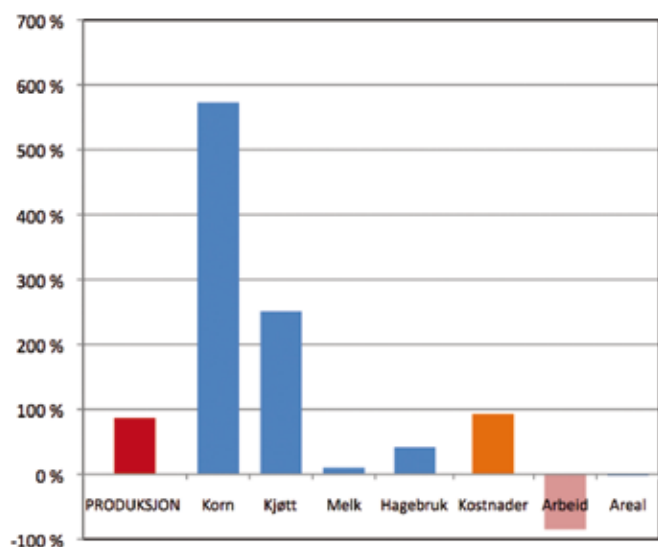
og vi har redusert arbeidsinnsatsen med 75%. Vi har dermed hatt en fantastisk produktivitetsøkning på fire til fem % pr år i denne perioden og vår selvforsyningsgrad er vesentlig styrket.

Gjennom bevisst og målrettet politikk har vi mak-
tet å demme opp for sentralisering av produksjonen og
har opprettholdt et aktivt jordbruk over hele landet.
Jordbrukets aktive bruk av tekniske nyvinninger ser vi
på alle områder. Vi har gått fra høy, hesjer og hestekraft
via silohøsting med fôrhøster til dagens effektive gras-
høsting med rundballer. Og fra håndmjølking videre
til rørmjølking, og nå er mjølkeroboten på rask veg
inn. Nye kornsorter og ny teknologi har mer enn for-
doblet kornavlingene, samtidig som arbeidsinnsatsen
i alle deler av produksjonen er blitt vesentlig redusert.
En lignende utvikling finner vi på nesten alle områder
i norsk jordbruk.

Det har vært rettet et ensidig fokus på de negative
sider ved redusert arbeidsinnsats og bruksnedlegging,
men slike endringer må settes inn i en riktig sammen-
heng. Antall bruk som brukeren selv driver er redusert
fra 125 000 i 1979 til under 50 000 i dag. Dette er de
landbrukseiendommene som er en egen selvstendig
landbruksbedrift. Men samtidig er antall landbruks-
eiendommer nesten uendret og har bare gått ned fra
190 000 i 1979 til 180 000 i dag. På opp mot 130 000
landbrukseiendommer blir jorda leid bort til naboen.
De fleste landbrukseiendommer er bosatt av eieren og
familien. Antall landbrukseiendommer som har fast,
helårlig bosetting er omtrent det samme i dag som for
vel 30 år siden.

Vi har store utfordringer

Det er helt avgjørende at vi tegner et riktig og realistisk
bilde av situasjonen i dag og av utfordringene framover.



Volumendringer i norsk jordbruk 1959–2013



BPBR

Hvete til såkorn er høstet på Bryn

Norsk jordbruk står overfor store utfordringer der-
som vi skal opprettholde et levedyktig landbruk i hele
landet og øke produksjonen slik stortingsflertallet har
gått inn for.

1. Vi må opprettholde lønnsomhet og konkurran-
sekraft for å beholde markedsandeler på hjemme-
markedet både i primærproduksjonen og nærings-
middelindustrien
2. Det er nødvendig å opprettholde et høyt produk-
sjonsvolum i husdyrbruk og planteproduksjon for å
ha en tilstrekkelig konkurransekraft. Nisjeproduk-
sjoner er et interessant tillegg til volumproduksjon,
men ingen løsning for jordbrukets grunnleggende
utfordringer.
3. Vi må foreta en kontinuerlig avveining mellom
effektivisering og oppfylning av landbrukspolitiske
mål som en høy selvforsyningsgrad og opprettholde
et sterkt landbruk i distriktene.
4. Effektiviseringen i norsk jordbruk må stå i et rime-
lig forhold til utviklingen i andre industriland

Store endringer i markedene for jordbruksvarer gir økt internasjonal konkurranse

I løpet av noen tiår har det skjedd store endringer i
markedene for jordbruksvarer og det er de bearbeidede
jordbruksvarene som har tatt over. Det er for eksempel
nesten slutt på at forbrukere og restauranter kjøper
hele og halve skrotter av slakt og foredler disse videre
på kjøkkenet.

En betydelig del av de bearbeidede jordbruksvarene
(RÅK-varene) er frihandelsvarer. Dette betyr at norsk
næringsmiddelindustri i økende grad møter interna-

sjonal konkurranse som den har problemer med å hevde seg i. Verdien av RÅK-importen har økt fra 2.7 milliarder kroner i 1995 til 8.4 milliarder i 2012. Den årlige importveksten har vært på ca 10%. På den annen side har eksporten av RÅK-varer fra Norge holdt seg nesten stabil og økt fra knapt 1 milliard kroner til 1.2 milliarder i 2012. Styrking av konkurransekraften for norsk næringsmiddelindustri er derfor en hovedoppgave både for industrien og råvareprodusentene. RÅK-varene øker stadig sin markedsandel. I dag går 70% av av matkornet og knapt 20 % av mjølka til RÅK-varer.

Det økte marked for spesialprodukter, for eksempel pinnekjøtt og smalahove, er den eneste faktoren som går i motsatt retning. Økt interesse og satsing på spesialprodukter vil lette import- og prispresset noe. Men selv ved de mest optimistiske scenarier vil spesialmarkedene maksimalt komme opp i 20 % av totalmarkedet i 2020.

Min vurdering er at importpresset har økt de senere år fordi prisforskjellene mellom norske priser og prisene og prisene i våre naboland i EU har økt.

Landbruket er en del av løsningen for de globale klimautfordringene

Landbrukets klimapåvirkning er et av de aller viktigste klimaspørsmålene, men landbruket – tilpasset riktig – kan også være en del av løsningen på de framtidige klimautfordringene.

Karbonkretsløpet i landbruket, som styres av vår utnyttning av fotosyntesen, er komplisert både å forstå og formidle. Vi må møte klimautfordringene med evne og vilje til å formidle og gjennomføre kompliserte prosesser. Vi må samtidig slå ned på de forenklede sannhetene. I tabloidene er klimaverstingene de tre B'er: bil, bolig og biff. Men riktig drevet er husdyr som foredler gras og grovfôr og produserer biff, også riktig klimapolitikk.

Det globale framtidige matbehov

OECD og FAO har gjort anslag som viser at etterspørselen av mat vil øke med 50 prosent fra 2010 og fram til 2030. Verdens befolkning vil øke betydelig i åra framover og økte inntekter, særlig i Asia, vil føre til at mange mennesker etterspør mer og bedre mat.

Det vil være en krevende oppgave å øke verdens matproduksjon med 50 prosent på 20 år. For verdens bønder er det godt nytt at etterspørselen øker. Det vil trolig føre til at prisene på matvarer på verdensmarkedet vil øke sterkere enn den generelle prisstigningen.



Riktig drevet er husdyr som foredler gras og grovfôr og produserer biff, også riktig klimapolitikk

Under den kalde krigen hadde USA og Europa store kornlagre. Disse offentlig finansierte kornlagrene er nå avviklet. Det betyr at marginale overskudd og underskudd av mat vil føre til store prissvingninger på verdensmarkedet. Spørsmålet blir da om bøndene tør og kan investere i vatningsanlegg og andre langsiktige driftsforbedringer når de framtidige inntektene er uforutsigbare.

Norsk jordbruks hovedoppgave er og blir å produsere jordbruksvarer for vår egen befolkning. Norge er et av de få land i Europa som øker sin befolkning og folketallet vil øke fra 5 mill mennesker i dag til nesten 6 mill i 2030. Det er derfor både viktig og riktig at stortingsmelding nr. 9 (2011-2012), "Landbruks- og matpolitikken – velkommen til bords", konkluderer med at vi bør øke vår jordbruksproduksjon med 20 prosent fram til 2030.

Det er en økende globale knapphet på mat. Norsk jordbruk retter seg inn mot våre nasjonale behov, men med de prissvingninger vi kan forvente på verdensmarkedet, vil det, slik jeg ser det, være umulig å utvikle et aktivt landbruk i hele landet uten importvern som også stabiliserer prisene i Norge. Vi vil fortsatt drive norsk jordbruk med vanskeligere klimaforhold enn i de fleste andre land, og trolig ha et lønns- og prisnivå som er det høyeste i verden. Vi skal derfor være både heldige og dyktige dersom pris- og kostnadsforskjellene for jordbruksvarer mellom Norge og verdensmarkedet ikke øker.

De framtidige nasjonale og internasjonale rammer for norsk landbrukspolitikk

Stadig større knapphet på mat internasjonalt i de nærmeste årtier vil og bør påvirke norsk landbruks-



Her høstes økologiske grønnsaker på Øverlandbruk

politikk. Norge er blant de land som importerer den høyeste andel av befolkningens forbruk. Samtidig er erfaringen at vi har problemer med å ta inn over oss internasjonale kriser før de er der. Vi vil sikkert få flere kriser tilsvarende matvarekrisen på 1970-tallet i de nærmeste tiår. Min bedømmelse – men også håp – er at dette vil øke den politiske forståelsen i alle politiske partier for å ha et sterkt landbruk i hele landet

Rammene for norsk jordbruksproduksjon og virkemidler er fastsatt og vil i framtida bli fastsatt i internasjonale forhandlinger. WTO-avtalen i 1994 representerte et tidsskille for norsk landbrukspolitikk. En sentral del av avtalen er en åpnere internasjonal handel med mat. Det betyr at på stadig flere områder får vi økt internasjonal konkurranse. Det betyr også at det ikke er nok å vedta en produksjonsøkning på 20 prosent fram til 2030. Konkurranseskraften til norsk landbruk og næringsmiddelindustri avgjør om vi lykkes.

Framtidige landbrukspolitiske hovedstrategier i Norge

Skal vi lykkes med å videreutvikle norsk landbruk med økt og balansert produksjon i hele landet, er en sterk og ambisiøs offentlig landbrukspolitikk en absolutt forutsetning. Ikke noe land driver landbruk under vanskeligere klimaforhold enn i Norge. Vi har et begrenset nasjonalt marked, der det skal være rom for produksjon og inntekt fra Lindesnes i sør til Finnmark i nord.

Vi må videreutvikle og styrke den norske samhandlingsmodellen i landbruket. Samhandlingen må omfatte alle ledd i matvarekjeden, eiere, ansatte, organisasjoner og tillitsvalgte. Men også alle viktige støttefunksjoner som offentlig administrasjon, forskning

og leverandører av varer og tjenester til landbruket er viktige deler av en organisert samhandling.

Mange anerkjente internasjonale økonomer har i de seinere år interessert seg for hvorfor de nordiske land og den skandinaviske modell har vist seg å gi større økonomisk vekst og bedre sosiale resultater enn det store industriland som USA, Storbritannia og Frankrike kan vise til. En viktig forklaring er vår måte å organisere samfunnet på. I våre nordiske land drar myndigheter, arbeidsgivere og arbeidstakere, forskere og utdanningsinstitusjoner i samme retning. Alle ledd i samfunnsmaskineriet har en visjon ut over å representere særinteresser, de har en samfunnsvisjon.

Min vurdering er at vi må ha en årlig produktivtetsvekst i norsk matvareproduksjon minst på linje med det andre land oppnår. Dette er en forutsetning for å styrke norsk matvaresektor. Vi oppnår ikke dette uten en vesentlig økning i forskningsinnsatsen både fra det offentlige, fra bedriftene selv og fra næringene, og ikke uten et langt bedre system for samhandling mellom forskning og næring enn det vi har i dag.

Skal en ambisiøs landbrukspolitikk lykkes, er konkurransedyktige inntektsmuligheter på kort og lang sikt nødvendig. Vi lykkes ikke med landbrukspolitikken uten at vi rekrutterer dyktig ungdom med lyst til å satse på næringen. Tidligere tiders inntektssammenligning med industriarbeidere eller andre lønnstakergrupper er foreldet politikk. Vi må ha fokus på bonden som selvstendig næringsdrivende og de ferdigheter og forhold han eller hun må mestre for å lykkes i sin næring. Det betyr ikke at rammevilkår av økonomisk og annen art blir mindre viktige. Men rammevilkårene må omfatte langt mer enn det jordbruksavtalen dreier seg om. Helheten må omfatte alle økonomiske forhold i jordbruksavtalen, skatteforhold og bestemmelser knyttet til organisering av eierskifte.

Det er en hovedoppgave å utvikle en samlet miljø-, energi-, og klimastrategi for jordbrukssektoren nasjonalt og globalt. En enkeltfaktor vi raskt må gripe fatt i, er hvordan vi skal utvikle det økologiske landbruket. Her trengs en utviklingsstrategi som innebærer at arealproduktiviteten og den økonomiske avkastning i økologisk landbruk er på linje med konvensjonelt landbruk. I dag er 5 prosent av vårt jordbruksareal økologisk drevet, mens bare 0.5-1 prosent av jordbruksvarene selges som økologiske varer. Dette er en situasjon vi ikke kan leve med. Det undergraver legitimiteten både til økologisk landbruk og til norsk landbruk.



Bærum's bønder, hvem er de og

Tekst og foto: B.P.Brekke



Johan Persbråten med noen av sauene sine

Persbråten i Ursdalen på Skui

Historien: Johan Persbråten (JP) er 5.generasjon på gården som tippoldefaren kjøpte i 1830 innerst i Ursdalen på Skui. Elektrisitet kom ikke til Persbråten før i 1950, men telefon fikk de alt i 1914 fordi Persbråten satt i kommunestyret for Venstre. Gården var ikke så stor til å begynne med, men etter at han tok over driften i 1970, har J. P kjøpt til jord slik at han nå har 340 mål dyrket mark. Ikke alt er pløybart, men det er godt beite. Han leier også 250 mål andre steder i området, der det dyrkes gras. I tillegg har han sætringsrett på Hornivollen.

JP vokste opp på gamlemåten med tre generasjoner på gården og allsidig drift. De produserte nesten all mat selv og kjøpte stort sett bare sukker, kaffe og margarin. Hesten ble avløst av traktor i 1956. De dyrket hovedsakelig korn etter at faren sluttet med melkekyr i 1962, men gården var for liten til å kunne leve av kornet, så JP og faren drev i tillegg med hogst både i egen skog og for andre.

JP begynte med sau da han tok over gården. Og han dyrket poteter, grønnsaker, litt jordbær og korn. Ved siden av, arbeidet han som landbruksvikar. I 1973 begynte han med gris og holdt på med det noen år, men det ble for vanskelig å kombinere med tømmerhugst.

Dagens drift: Nå driver JP økologisk kjøttproduksjon med sau og storfe. Han har 25 kyr av rasene Hereford og Highland. I tillegg har han 25 kalver og noen ungdyr som fores på beite i Vestmarka fra juni til september og så selges. Noen av ungdyra blir livdyr for avl, men oksekulver selges mest til oppforing og deretter slakt hos andre bønder. Nå er det også noen som har begynt å kjøpe kjøtt av ungdyr/ kalv. Da slår flere seg sammen og deler et dyr mellom seg.

Det er 300 lam og 150 voksne sauer av rasene Spelsau og Dalasau på gården. Alle lammene blir født om våren og beiter i Vestmarka sammen med storfeet. Noen sauer har beitet på Øverland, Brønnøya og Østensjøvannet for å holde vegetasjonen nede, og noen av ungkyrne beiter på Lilløyplassen på Fornebu, Innenfor Øverland og på Brønnøya. To gjeterhunder hjelper til med å holde styr på dyra, samle dem inn og løse dem dit de skal.

JP sender storfe og sau til slakteriet og får kjøttet tilbake for videresalg til butikker og restauranter som Jacobs på Holtet, Dugurds på Øverland, Strand restaurant og flere hoteller. Han produserer også økologisk pinnekjøtt og fenalår. Det finnes mobile gårds-slakterier, men dette koster så mye at det ikke blir noe overskudd. Saueskinn og storfehuder sendes til garveri og selges så som lekre feller direkte fra gården eller gjennom nettbutikken "Slowfood".

Økologisk drift betyr at det ikke brukes kraftfor til dyra annet enn for å holde melkeproduksjonen oppe hos sauene i lamminga. Det brukes bare naturgjødsel (fra dyra) og i enga er det kløver som produserer nitrogen. Det sprøytes ikke mot skadedyr og insekter fordi vekstene blir stresset og dårlige av det.

Lønnsomhet og framtidig drift: JP kan leve av gården, men driften er arbeidskrevende og JP regner med at han legger ned ca 3 årsverk inkludert den innleide hjelpen han har under lammingen, når dyra skal til og fra beite i Vestmarka og i onnene. Timelønna blir nok langt under industriarbeiderens. Han har ferie en uke hvert år når onnene er ferdig og dyra enda er på utmarksbeite. JP har ikke barn til å ta over, men håper at kona, som er noe yngre, kan drive videre noen år når han mister driftstilskuddet som 70åring.

hva slags mat produserer de?

Framtidsdrømmen er å drive Persbråten som et økologisk skolebruk for å vise- og lære bort hva gårdsbruk kan være. Da kan jorda holdes samlet og gården drives med kyr, sau, gris og høns, grønnsaker, poteter og korn slik det var vanlig før. Ut- og innmarksbeiter og dyrka mark kunne da utnyttes skikkelig.

Om framtida for Bærums landbruk sier JP: "Jeg er i tvil, som grisen sa da han så slakteren..." For da JP var gutt på femtitallet kunne han stå på Skuibakken og se dyrket mark overalt. Lys var det bare på militærbasen på Kolsås og på Sjømennenes helseheim. Så kom Rykkinnutbyggingen og siden har det bare økt på med hus. Han er lei for at mange av hans kolleger bare tenker på fortjenesten ved salg av jord, og glemmer at det er livsgrunnlaget for framtidens befolkning som da forsvinner. Nå er det bare JP og en klassekamerat fra folkeskolen som slipper dyra på beite i Vestmarka...

Øvre Ringi gård på Tanumplatået

Historien: På Øvre Ringi gård har sønn fulgt far siden 1661. Nå er det Jon Østen Ringi som driver sammen med kona Charlotta. De overtok etter Jon Østens foreldre i 1985.

Øvre Ringi har 320 mål dyrket mark og ca 1000 mål skog. Fram til ca 1965 ble gården drevet på tradisjonelt østlandsk vis med kyr, korn og poteter. Familien hadde også gris, høns og noe grønnsaker til eget bruk. Poteter ble levert direkte til folks potetbinger. Ellers ble poteter sendt til mølla i Asker der de ble kokt, malt, lagt i silo og brukt til å fore opp oksekalver. Etter at de sluttet med melkekyr fortsatte de med oppføring av slaktedyr fram til ca 1970. Deretter ble det hovedsakelig korn- dyrking. Nå dyrker de mais på omtrent 30 mål og har 10 mål med epletrær. Resten forpaktet bort til Butterud gård for kornproduksjon.

Flere ben å stå på: Landbruket har alltid utnyttet de ressursene som er til rådighet. I gamle dager ble det brent kalk her, siden var det for eksempel isproduksjon på Stovivannet, nå kan bønder bruke traktorene til snøbrøyting om vinteren, drive med hester eller leie ut hus på gården. Nesten alle bøndene i Bærum har annen næring i tillegg til gårdsdriften.

Da Charlotta og Jon Østen overtok, skjønte de at det ikke var mulig å leve av 300 mål korn og skogen. Det var nødvendig å finne flere ben å stå på, og de begynte med mais for selvplukk. Dette er blitt en suksess, ikke minst fordi mange foreldre tar med ungene så de ser hvordan maisen vokser og kan høste sin egen mat.

Skogen i drives ikke så aktivt lenger da det meste er båndlagt enten som frivillig vern eller er lovmessig vernet som naturreservat. Nå hogges det bare omtrent hvert femte år og det gir noe inntekt.

Eplepresseriet, en bedrift i bedriften: Det var en gammel eplehage på gården og de begynte å presse eplene til saft. De tok også i mot leiepressing for bygdas villaeiere og fremdeles går det nærmest døgnet rundt med slik pressing et par måneder hver høst. Ringi eplesaft ble en stor suksess og de begynte å plante nye epletrær, men for å få nok til å dekke etterspørselen, kjøper de nå epler fra Lier, Svelvik, Sande og Ringerike. Mattilsynet stiller strenge krav til hygiene og bruk av plantevernmidler. De har utvidet sortimentet og lager limonade av rabarbra, høstet i Filtvedt på jordene som engang leverte råstoff til produksjon av "champagnen" Golden Power.

Til å leve av? Driften på Øvre Ringi gir inntekter nok til å leve av, og en sønn kan tenke seg å overta. Jon Østen og Charlotta har ikke planer om å endre dagens drift, som nå mer er foredling av andres produksjon enn resultat av eget landbruk.

Kunnskapsutveksling: For å kunne drive landbruk i dag, må man ha kunnskaper. Derfor finnes det



Ringi gård med hvete- og maisåkre, eplehage og eplepresseri

forsøksringer for ulike produktgrupper.

Øvre Ringi er med i en fruktforsøksring og for noen år siden la de om til økologisk drift av eplene. Men den gamle eplehagen, som hadde vært skjøttet på konvensjonelt vis med sprøyting og gjødsling, tålte ikke å være sprøytefri, og mesteparten av trærne døde. Økologisk drift krever helt spesiell kunnskap, og har en den, kan økologisk drift gi gode avlinger slik man kan se hos flere store frukt- og grønnsakprodusenter i Sande i Vestfold.

Frykter verneplan: Charlotta og Jon frykter at et vern av Tanumplataet kan vanskeliggjøre driften og forhindre fornyelse i pakt med nye behov, for eksempel å rive gamle bygg og oppføre nye hvis driften krever det. Ellers er dagligvarekjedene en trussel mot salget av gårdens produkter fordi de ikke tillater lokale butikker å ta inn lokalt produsert mat.

Tanker om matproduksjon, jordvern og kulturlandskap. Ekteparet på Øvre Ringi er klare på at det er helt nødvendig med et aktivt landbruk for å ta vare på kulturlandskapet. Konserverende vern kan imidlertid hindre fornying og dermed ødelegge for endringer og videre drift. Det er veldig viktig å verne all matjord fordi landet vårt har så lite av den. Det må gis rom for å kunne drive lønnsomt og innovativt slik at neste generasjon får mulighet til å finne sin egen driftsform og ha det moro på jobben.

Søndre Hosle gård ved Griniveien

Historien: Det er kjent at Hosle gård på 1400 tallet var eiet av Laurensiuskirken, altså et kirkegods. I 1722 er gården betegnet som velstående og trolig på sitt

historiske høydepunkt. Hovedbruket besto av deler av Øverland, grenset mot Nadderud, Østerås og Haslum kirke.

Hosle var Ryttergård i mange hundre år og som skatteplikt var Hosle gård pålagt å holde hest for militæret, såkalt dragonplikt. Som andre gårder er den blitt splittet opp i mindre bruk opp gjennom årene. Gården ble i 1930 kjøpt av Signes bestefar. Signe Opsahl og Jørn Grimsen har eiet gården siden 2005.

Driften: Fra 1600 tallet og frem til 1862 var kalkuttak og kalkbrenning en betydelig del av virksomheten. I 1661 ble det for eksempel levert 60 lester kalk fra Hosle (1 lester er 2,5 m³). Ved muring av Akershus festning ble det også benyttet kalk fra Hosle.

Det var melkeproduksjon med inntil 70 kyr på båsen helt til slutten av 1960 tallet, og før Felleskjøpet ble etablert i 1937 var det daglig utkjøring av melk fra Hosle. Blant mange andre dyr har det alltid vært mange hester på gården, i dag er den viktigste driften basert på produksjon av korn og gras, sauehold og oppstalling av hest.

Gården er nå 160 mål dyrket mark, men med leiet jord, blant annet på Solberg, drifter Opsahl og Grimsen 650 mål totalt. De har omtrent 200 mål gras til fôr og rundt 200 mål korn som dyrkes på ordinært norsk vis der det veksles mellom ulike kornsorter. I år dyrkes bygg og havre. Dette gir rundt 125 tonn korn og ca 400 tonn grovfôr. I tillegg dyrker Grimsen og Opsahl 120 mål med økologisk korn på Øverland for Norges Vel. Resten av jorda er beite for sau og hest.

På gården er det 25 vinterforede sauer og ca 50 lam som beiter på Sauejordet og i Stubberud skogpark sammen med hestene. Skogparken eies av Bærum

kommune, mens det er Fylkesmannen som har forvaltningsansvaret for den. Dyra bidrar til å holde Sauejordet åpent og er til stor glede for de mange bæringer i alle aldre som daglig bruker området for tur og rekreasjon. Sau og lam som ikke skal fores over vinteren, leveres til Nortura til slakt og gir ca 1,5 tonn kjøtt.

Driftsmåte: Søndre Hosle gård drives på ordinært norsk vis. Det gjødsles med kunstgjødsel og det sprøytes med plantevernmidler mot ugras, sopp og skadedyr. Det er generelt stor bevissthet med bruk og dokumentasjon av gjødsel og plantevernmidler, og Grimsen



Grimsen og Opsahl med hester på Sauejordet, den mye brukte turveien i bakgrunnen

er selv med i en rådgivningsgruppe der flere av Asker og Bærums bønder samarbeider for å oppnå best mulig effekt på en skånsom måte.

Lønnsomhet og framtidig drift: Familien kan leve av gården samlet sett, men er helt avhengig av å drive mangfoldig. I tillegg til å dyrke korn, produsere kjøtt og rydde snø, leies det ut stallplasser til ca. 40 hester. Drift med hest krever store investeringer i fasiliteter for både hester og ryttere, da det er stor konkurranse om stallkundene i distriktet.

Om trusler mot egen gård og de arealene de dyrker: For Søndre Hosle gård er planene om ny sykkelvei gjennom Sauejordet og videre oppover langs Stubberud til Bråtan en høyaktuell trussel mot drift og arealer. Den store faren er ikke at en sykkelvei vil ta så store arealer, men den vil splitte opp en fungerende enhet og

er det først tatt noe, er veien kort til å ta mer. Boligbygging er stadig aktuelt og her er Østre Hosle-jordet et trist eksempel på at god matjord gikk til villatomter.

Framtidsdrømmen er å fortsette driften slik de har bygget den opp de siste 10 årene med oppstalling av hest som tilleggsnæringen til korn og sau.

Om framtida for Bærums landbruk sier Grimsen at det er viktig at jorda overlates til andre aktive bønder i nærområdet når noen vil avhende driften på gården sin, og da aller helst til tilgrensende gårder. Slik kan man få drivere som selv bor i området og bryr seg om - og er trofaste mot stedets identitet og tar hensyn til naboer og naturen rundt. Man ønsker jo å levere fra seg en gård som er i minst like god hevd som den en selv overtok.



Miljøvern- prisen 2013

Her mottar Johan Persbåten Miljøvernprisen for 2013, et kunstfotografi av Carll Goodpasture, fra NiBs leder Bjørn Kåre Salvesen

Persbråten fikk prisen for sin innsats for jordbruket i Bærum.

Han driver gård og skog etter naturens grunnregler og representerer dermed noe unikt innen det gjenværende landbruket i Bærum.

NiBs styre 2014

Fra venstre: styremedlem Bjørn Petra Brekke, leder Bjørn Kåre Salvesen, nestleder Szusza Fey, styremedlem Finn Otto Kvillum, styremedlem Bo Wingård, styremedlem Anne Ryg, styremedlem Aud Karlsrud, styremedlem Anne Gøril Aas, styremedlem Anna Marie Graff og styremedlem Anders Ekeland.

Foto: Bjørn Frodahl.



Kulturlandskapet I Bærum

Da Johan Persbråten var gutt på femtitallet kunne han stå på Skuibakken og se dyrket mark overalt. Lys var det bare på militærbasen på Kolsås og Sjømennenes Helseheim. Så kom Rykkinnutbyggingen og siden har det bare økt på med hus...

Kulturlandskap er alt landskap som er påvirket av menneskenes aktivitet gjennom tidene, og begrepet brukes særlig om jordbrukslandskapet. Dagens kulturlandskap er resultat av landbruk med beiting, dyrking og hogst. Det endrer seg over tid og ofte finnes lag på lag med rester av kulturlandskap fra ulike tidsperioder og ulike driftsformer.

Historien om Bærums kulturlandskap

I Bærum kom jordbruket sakte i gang i yngre steinalder. Det er funnet ardspor etter pløying på Wøyen datert til ca år 3000 f.Kr. Steinalderbonden drev flyttjordbruk, ryddet skog for å få plass til åkre og beite og ble så bofast ca 6-500 f.Kr. De eldste gårdene i Bærum, såkalte sentrumsgårder, var Berger, Tanum og Ås i vest og Valler, Hosle og Ås i øst. Der var jorda god og lettdrevet. Steder med leirjord ble først tatt i bruk da bonden fikk jernredskap.

Svartedauden (1349) og senere epidemier førte til mer enn halvering av befolkningen. De rundt 7-800 menneskene som var igjen samlet seg rundt den beste jorda, og Lommedalen og andre utkanter ble liggende mer eller mindre øde i 200 år. Først etter 350 år var folketallet på samme nivå som før Svartedauden.

Utover 1600-1700 tallet var ødegårdene gjendyrket, folketallet steget og det ble det trangt om plassen på gårdene. Mange måtte livnære seg som husmenn eller strandsittere. I tillegg til åkerbruk og husdyr ga saltkoking

(Sarbuvollen) og kalkbrenning (f.eks Hosle) inntekter. Det var gårdsqverner i bekkene og noen sagbruk.

Naturalhusholdning var det vanligste fram til første halvdel av 1800 tallet. Korn, ku og sau var viktigst, men engene ga lite fôr og det var helt nødvendig å lauve (styve) alm og ask, noe det er spor etter bla. langs Ankerveien mellom Øverland og Stein og i alleen langs Gamle Lommedalsvei.

”Det store hamskiftet” i siste halvdel av 1800 tallet, med overgang fra naturalhusholdning til pengehusholdning, hadde sammenheng

Tekst: Bjørg Petra Brekke

*Foto: Bjørg Petra Brekke,
Morten Heldal Haugerud
og Terje Jacobsen*



Ursdalen mot Persbråten og Ramsåen. Risfjellet til høyre. Her syns tydelig kantvegetasjonen langs Urselva og hvordan den ploybare jorda er dyrket inn mot åssiden med dårligere jordsmonn.



Gamle styvede trær langs Gamle Lommedalsvei



med den økende industrialiseringen. Jordbruket endret seg radikalt og små åkerlapper ble slått sammen for å lette driften. Folketallet fortsatte å øke, men mange fikk arbeid i byene og andre dro til Amerika. Gårds-samfunnet endret karakter med færre arbeidsfolk og flere maskiner. Importert korn var billig og kornproduksjon sank. Flere begynte med husdyr og nå kom de store, røde "Enhetslåvene" med fjøs, låvebro og høytrev. Med den nye driftsmåten grodde utmarka og de bratteste beitemene til, og langs bekker og åkerkanter kom vegetasjonsbelter med busker, trær og engblomster. Dette kulturlandskapet nådde høydepunktet rundt 1920-50.

I etterkrigstiden ble traktoren vanlig. Vi fikk silo og skurtreskere, kraftfôr og kunstgjødsel. Jorder ble slått sammen, bekker lagt i rør, bakker planert, søkk fylt igjen, og vegetasjonsbelter fjernet. Tungdrevne jorder ble plantefelt eller lagt brakk, og store jorder ble boligområder.

Hvorfor kulturlandskapet er viktig

Nasjonale Miljømål vedtatt i Stortinget lyder: "Mangfaldet av naturtyper i kulturlandskapet skal takast vare på eller gjenopprettast innan 2020. Som ein del av dette skal det genetiske mangfaldet og viktige økologiske funksjonar og tenester sikrast."

Bærum har et uvanlig rikt bio-

logisk mangfold. Dette skyldes ikke minst jordbrukets kulturlandskap. Naturbeiteområder og slåttemarkar var tidligere svært utbredt og er blant våre mest artsrike naturtyper. Nå er dette en truet naturtype og Naturvernforbundet i Bærum skjøtter derfor det gamle naturbeitet Gjettumbråtan med slått og raking. Det har ført til at planteartene her øker i antall for hvert år, fra 78 arter i 2005 til 129 i 2012. Gjengroing kan begrenses ved beiting i inn- og utmark, som for eksempel på Lilløya på Fornebu og i Vestmarka. Beiting er viktig for å opprettholde biologisk mangfold, for landskapets estetiske kvalitet og for friluftformål. Sau og storfe som beiter i utmark produserer også flere tonn kjøtt av kratt og gras.

Mange arter har forsvunnet

"Om lag 80 plantearter i Norge har vært knyttet til selve dyrkingsarealene i innmarka... En firedel av disse artene er utryddet. Resten er direkte truet, sårbare, sjeldne eller usikre." skriver Miljøstatus (Miljødirektoratet). Grunnen er de nye driftsmetodene i jordbruket. Mange vanlige, stedsne eller "ville" planter er i tilbakegang fordi de er avhengig av kultiveringspåvirkningen gjennom drift eller skjøtsel som slått og beite. Slike endringer kan få store konsekvenser fordi vi mister mye av det biologiske mangfoldet og kan miste viktige genressurser for framtida. Bestøving av matplanter kan

bli skadelidende hvis bier og humler mister leveområdene sine.

Tiltak for bevaring av kulturlandskap er samtidig tiltak for å fremme befolkningens fysiske og psykiske helse. Folk trenger mosjon og opplevelse, og gamle veifar, snarveier, gårdsveier og nye turstier i kulturlandskapet gir trivsel, kunnskap om nærmiljøet og rekreasjon. Ankerveien, populær turvei mellom Bogstadvangen og Steinshøgda, var opprinnelig bygget i 1790 årene for transport av kull, jernmalm og ferdige varer mellom Maridalen og Bærums verk. Midelalderveien Tanum kirkevei, som gikk fra Bærums verk til Tanum kirke og videre til Lier, er fremdeles i bruk noen steder som vei mellom gårdene. Der er den fredet. Hoslegata ved Haslum kirke, en del av Bispeleden fra 1594, er også både turvei og fredet kulturminne.



Fra årets slått på Gjettumbråtan



Til høyre i bildet sees en del av Plantasjen (bygget på dyrket mark). I 2014 når advarslene mot å bygge ned Norges landbruksarealer øker, har Bærum politiske flertall godkjent oppføring av Coop Obs' nye byggvarebutikk på dyrket mark (foran til venstre i bildet)! I bakgrunnen det nedbyggingstruede Løkenjordet nedenfor Kolsås stasjon. Politikerne mener tydeligvis at disse utalgene er viktigere enn å bevare jorda for kommende generasjoner. Sa noen sa at det er lokalpolitikere som vet best i arealdisponeringen? For jordvern i et nasjonalt perspektiv, virker det tvilsomt.

Det er fem større sammenhengende jordbruksområder igjen i Bærum; Grinijordene, (som huser to golfbaner), Lommedalsjordene (også med to golfbaner), Frogner/Tandbergjordene (der nye E 16 har tatt en stor jafs av en av Økrigårdene), Bryn/Wøyenjordene og Tanumplatået, som er et svært verneverdig kulturlandskap.

Kolsås- Dælivann landskapvern-område omfatter også et relativt stort jordbruksområde. Her kan vi lese vår geologiske historie i fjellet, se helle-ristninger fra bronsealderen på Dalbo, fire bygdeborger fra folkevandrings-tida oppe på Kolsås, en vernet utlåve og moderne driftsbygning. Her var det store planer for utbygging, men området ble heldigvis fredet i 1978. Historie betyr mye for vår tilhørighet til et sted og blir landskapet utarmet og fattigere på kulturminner, kan det gå ut over vår identitet. Man snakker da om "stedstap". Vi unngikk det på Kolsås-Dælivann.

Helheten er mer enn delene. Å bevare et kulturlandskap er å bevare en helhet som består av mange viktige deler. Kantvegetasjon må opprettholdes, dyr må fortsatt beite på inn- og utmark og de få slåttemarkene som er tilbake i bygda må skjottes.

Truslene mot kulturlandskapet
I løpet av de siste 60 år er folketallet i Bærum nesten tredoblet (fra under 40.000 i 1951 til over 118.500 i dag) og store arealer er blitt brukt til boligformål. Fra å være en utpreget jord- og

skogbruksbygd, er mange av jordene omdisponert til boligområder med tilhørende infrastruktur. Vi trenger veier, barnehager, skoler, arbeidsplasser, sykehjem, gravplasser og mere til, og det tar plass. Og det er dette som er hovedtrusselen mot kulturlandskapet, jordbruksarealet og de grønne lungene i boligsonen. Med økt befolkning blir det enda viktigere med frisk luft, grønne lunger og mulighet til å røre seg, for Bærum skal fremdeles være et sted der det er godt å vokse opp og leve.

I 2014 er jordbruksarealet i Bærum i underkant av 14.000 dekar, redusert med 40 000 dekar siden jordbrukstellingen i 1907. Grunnet nedbygging og omdisponering har det minnet jevnt og trutt, spesielt siden 1950-tallet. Ingen melkeprodusenter er igjen i Bærum og ingen dyrker grønnsaker for konsum, utenom mais. Det er imidlertid bygget flere golfbaner på dyrket mark. (Ballerud, Haga-Grini og i Lommedalen). Oppstalling av hest har vært en næring i vekst og medført bygging av flere ridebaner og ridehus/haller.

Tanumplatået har status som et av 15 nasjonale verneverdige kulturlandskap i Norge og er vurdert som et av de mest bevaringsverdige kulturlandskap i Akershus." (Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Bærum 2010 – 2020). Tanumplatået er under sterkt press fra ulike utbyggingsinteresser og vinner disse frem, taper Bærum et av sine eldste sammenhengende jordbruksområder

som har vært dyrket kontinuerlig i 5000 år.

Naturmangfoldslovens § 1.lyder:
"Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden." De siste hundre årene har vi bygget ned og omdisponert Bærum kulturlandskap og dyrka mark slik at vi bare har igjen drøyt 1/3 av jorda forfedrene våre dyrket opp. Det er nok nå! 

Kilder:

AB-leksikon, Jan Martin Larsen; <http://www.ableksikon.no/jordbruk> (artikkel)

Bærum kommunes hjemmeside <https://www.baerum.kommune.no/Organisasjon/Kommunaltekniske-tjenester/Natur--og-idrettsforvaltningen/Kulturvern/>

Hårek Elvenes, kommunestyrerepresentant og leder Akershus Høyre <http://www.hoyre.no/B%C3%A6rum+skal+forbli+gr%C3%B8nn.d25-TMBbU28.ips>

Landbrukskontoret i Asker og Bærum, "TILTAKSSTRATEGI FOR ASKER OG BÆRUM KOMMUNER PERIODEN 2009 – 2012"

Liv Marthinsen og Harald Winge (1983) "Asker og Bærum historie, Asker og Bærum til 1840", Universitetsforlaget

Mijostatus.no (En nettside fra Miljødirektoratet) <http://www.mijostatus.no/Tema/Kulturminner/Kulturlandskap/>

Ole Andreas Lilloe- Olsen, "Truslene" http://www.namiko.no/hva_skjer_med_b%C3%A6rum.htm

Wikipedia <http://no.wikipedia.org/wiki/B%C3%A6rum>



BPBR



BPBR



ZF

Hvorfor ta vare på den gjenværende matjorda i Bærum?

Tekst: Odd Einar Hjortnæs, tidligere leder av Akershus Bondelag Foto: Bjørg Petra Brekke og Zsuzsa Fey

Nok og trygg mat er enkeltmenneskets og samfunnets fundament. Et hvert samfunn som velger å ødelegge grunnlaget for matproduksjon reduserer sine etterkommeres muligheter til å oppfylle dette behovet. Kort fortalt må alle matproduserende arealer tas i bruk om vi skal klare å mette en voksende befolkning både lokalt og globalt. De framskrivninger som FN og FAO har gjort viser at verden vil ha behov for 50% mer mat i løpet av de neste 30 årene. Da er det lokalt et stort ansvar å forvalte og bevare matjorda som er grunnlaget for hele verdikjeden mat og matindustri, men det er et nasjonalt ansvar å sikre lovverk og rammer som gjør at dette skjer lokalt. Det er viktig å minne om at godt over halvparten av matjorda i Bærum har forsvunnet de siste 75-80 årene. Mye til boliger, veier, skoler, golfbaner og andre formål som planleggerne og politikerne synes er viktige der og da. Men hva vil våre etterkommere si om 100 år??

Jorda ligger der den ligger i dag som et resultat av forrige istid og landhevingen som fulgte deretter. Enkelte politikere tror at det er enkelt og uproblematisk å flytte god matjord, noe debatten rundt lokaliseringen av IKEA i Vestby kommune viser. Da glemmer de fleste at matjorda som ressurs er en levende organisme som det har tatt tusener av år å skape, med hårfine balanser som lett brytes dersom man går løs på dem med gravemaskin og bulldosere. Dersom kulturplantene skal vokse og trives er alle disse faktorene viktige, og det er det som skaper de gode avlingene vi trenger framover.

Fortsatt leses Terje Vigen hvert år på radio på nyttårsaften, og det med god grunn!

I nasjonal sammenheng i Norge er minimumsfaktoren i matproduksjonen korn. Dyrkningsområdet for korn i Norge er begrenset av nedbørmengde og temperatur.

I våre områder er det aller meste av jordbruksarealene – opp mot 95% av de gjenværende – egnet eller svært godt egnet til korn og matkorndyrking. Det geniale med kornet er at det er lagringsdyktig, det beholder næringsverdi godt om det lagres et år eller to. Og det kan brukes til mat til både mennesker og dyr.

Klimaendringene vil med all sannsynlighet gjøre det vanskeligere å oppnå gode avlinger i noen av verdens viktigste matproduserende områder, til det blir tilgangen på vann for liten og temperaturen for høy. Neste utfordring er at mye av dagens monokulturer globalt utarmer jordsmonnet slik at produksjonsevnen avtar de neste 50-100 årene. I så måte er vår jord her oppe i nord viktig, fordi her har jorda vært i bruk i kortere tid og klimaendringene vil trolig ikke gjøre det for vanskelig å drive og oppnå gode årvisse avlinger av våre viktigste kulturplanter. Skadedyr og plantesykdommer har vi også mindre av, og det gjør at vi kan holde lavere forbruk av plantevernmidler enn mange andre områder i verden. Nylig rapporterte norske media om at vi er best i Europa og verden på antibiotikaforbruk i husdyrproduksjonen. Svenskene bruker 4 ganger mer, danskene 10 ganger mer og i Italia og Kypros

braker de 100 ganger mer pr. produsert kilo kjøtt. Strukturen i landbruket i Norge med små, spredte gårder gjør det lettere å ha en god dyrehelse og dyrevelferd i verdenstoppen. Men i dette bildet må vi sørge for å se sammenhengen mellom forproduksjon og husdyrhelse. Dersom stadig mer av kraftfôrråvarene til vår husdyrproduksjon skal importeres blir det mer og mer krevende å opprettholde og forbedre dagens nivå. Behovet for korn vil minst øke i takt med befolkningsveksten, som er rundt 1% årlig i Norge.

Mye handler om energi, og framtida vil kreve langt energismartere løsnin-ger enn dagens langtransport av mat globalt. Etter hvert som energiprisene stiger på grunn av reduserte reserver vil nok behovet for kortreiste løsninger presse seg fram. Men det er verdt å merke seg at under 15% av maten som spises globalt sett har vært handlet med over landegrensene. Det betyr at 85% av verdens matkonsum fortsatt er relativt kortreist og vil måtte forbli det på grunn av at energibruken på transport vil bli umulig å opprettholde med knappe reserver av fossil energi.

En større andel av kosten vår bør være grønnsaker, frukt og bær, kommer det fram i de siste kostholdsrådene. Det ligger godt til rette for å dyrke langt mer av dette på mye av den gjenværende gode matjorda lokalt i Bærum. Andelslandbruk vil trolig bli viktigere for langt flere enn de som deltar i det i dag, og det vil også styrke vernet av matjorda om flere forstår hva som kreves for å dyrke sunn og trygg mat.





Fakta om norsk landbruk

Tekst: Bjørg Petra Brekke

Foto: Bjørg Pera Brekke, Zsuzsa Fey og Øivind Grimmer

I Norge bor det ca. 5,1 millioner mennesker og uansett hvordan vi snur og vender, må vi ha mat for å leve. Så, hvordan står det til med norsk matproduksjon, selvforsyning og import?

Hvor stor er selvforsyningsgraden i Norge?

Regjeringens mål er å opprettholde en selvforsyningsgrad på 50 prosent. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (Nilf) skriver 10.04.14 at selvforsyningsgraden for 2012 ble 43 prosent, noe som er historisk lavt. Dette skyldes hovedsakelig liten matkornavling. Det var også lav andel av fôrårstoffer i 2012, bare 37 %.

Iflg. Nilf regnes selvforsyningsgraden ut fra den faktiske fordelingen av forbruket av norske og importerte produkter. Selvforsyningsgraden varierer fra år til år og avhenger for en stor del av hvor mye hvete som er høstet og hvor mye av denne som holder matkvalitet. Med dårlig høst og lite korn som holder matkvalitet, blir selvforsyningsgraden lav og importen desto større.

Selvforsyningsgraden inkluderer fisken vi spiser i Norge, både vill – og oppdrettsfisk. Fôr til oppdrettslaks består av ca 30 % råstoff fra fisk og 70 % vegetabilsk produkt, hovedsakelig importert soyamel og rapsolje, solsikkemel, maisgluten, favabønner og hvetegluten.

Melkekyr og annet storfe får ca 25–40 % kraftfôr og resten gras. Mye av kraftforet består av importert soya. De norske grisene spiser mesteparten av det egenproduserte kornet som ikke har matkvalitet.



Storfe beiter på gammel innmark på Lilløyplasen

Heldigvis gir ikke selvforsyningsgraden et fullstendig bilde av vår mulighet til å produsere mat til befolkningen innenfor egne grenser. Vi eksporterer både fisk og ost, for eksempel. Hvis det oppstår en krise, kan vi legge om kostholdet og spise mer vegetabilsk produkter som f.eks. rotgrønnsaker, belgfrukter og andre typer korn, istedet for kjøtt, melkeprodukter og brød laget av hvete. Det er klart at vi får mer energi ut av hvert mål jord hvis vi dyrker mat direkte til mennesker istedet for å la vekstene gå veien om en dyremage. Vi har dessuten rikelig med gode beiter som ikke utnyttes godt nok. I stedet for å importere storfe- og lammekjøtt, kunne vi vært selvforsynt med utgangspunkt i egne beite- og fôrressurser.

Det som kan vanskeliggjøre en snuoperasjon i tilfelle krise er for eksempel mangel på kunnskap om dyrking/produksjon av andre/nye typer grønn mat, og tilgjengelig redskap. Det kan også være mangel på såkorn, for det har vi ikke på lager i Norge. Tilgang på redskap er en viktig faktor for kvaliteten på kornet fordi bakeevnen reduseres kraftig hvis modent korn blir stående ute i regn. Været ved innhøsting avgjør om det blir til brød eller dyrefôr. Dette er grunnen til at den delen av hveten som egner seg til brødbaking svinger fra år til år.

Apropos snuoperasjon: Det tar to år fra en kvigekalv fødes til den blir melkeku.

Hva produserer vi, og hva importerer vi?

Vi er selvforsynt med mange produkter det er naturlig å produsere her, men Norge er likevel en stor nettoimportør av landbruksvarer, skriver Agri analyse i Landbruksbarometeret 2014.

For melk, smør, ost og andre melkeprodukter har vi en dekningsgrad på 90–100 %, men vi importerer noe ost.

Egg har vi nesten nok av – ca 98 %, men den største eggprodusenten i Bærum (18.000 høns) la opp i 2012.

Behovet for kjøtt og kjøttbiprodukter er dekket med drøyt 90 %. Det er 60 000 avlspurker i Norge og det produseres ca. 1,5 millioner griser årlig. I Bærum er det en stor svineprodusent med 66 avlspurker.

Vi har ca 304 000 storfe (SSB 2011) og av disse er det ca 240.000 melkekyr. Syv bønder i Bærum har ammekuer (kalven drikker melka i stedet for at den selges til deg og meg) og her er ca 300 storfe inkludert ammekuer, okser og kviger. Etter 2000 har det ikke vært melkekyr i Bærum.

Antallet vinterføra sauer har økt svakt de siste 40–50 årene, fra ca. 850 000 i 1960 til 1,05 millioner i 2011. 11 bærumsbønder har til sammen i overkant av 500 sauer. Etter lamming om våren beiter de stort sett i inn- og utmark, ofte på arealer som ikke er pløybare. De får også noe kraftfôr.

I 2012 ble det produsert omtrent 42 000 000 slaktekyllinger og ca 700 000 kalkuner. Fjærfe spiser hovedsakelig korn.

Potetprodukter er dekket med ca 88 % egenproduksjon mens nesten 45 % av de ferske potetene vi spiser er importert. I Bærum er det ingen potetprodusenter.

Fisk har vi rundt 80 % av selv, og vi eksporterer også mye.

Grønnsaker produserer vi ca 47 % av selv, mens altså over halvparten av behovet dekkes gjennom import. Det er stor variasjon mellom ulike grønnsaker. I Bærum dyrkes 40 mål mais på Ringi.

Korn i form av mel, ris inkludert, importerer vi mer enn 75 % av.

Margarin, og annet fett, lager vi lite av her hjemme og importerer derfor 80 % av det vi trenger.

Frukt og bær er et sørgelig kapittel, for her produserer vi langt fra nok til å dekke behovet. Hele 95 % er import. Men det finnes hederlige unntak; i Bærum har bla. Vestre Frogner gård selvpukk av bringebær, solbær, rips, stikkelsbær, kirsebær, epler, plommer og pærer. Bærplukking i egen hage og i skog- og mark regnes ikke med, så selvforsyningsgraden er nok noe høyere i praksis.

Honning har vi en bitteliten produksjon av her i Norge, kanskje 1 % av forbruket.

Hva brukes landbruksjorda til?

I Norge er arealer for matproduksjon en meget knapp og ikke-fornybar ressurs. Bare ca 3 % av Norges landareal er dyrket mark (ca 2,2 dekar fulldyrket jord per innbygger) og av dette igjen er bare 31 % egnet for korndyrking. Jorbruksarealet i Norge brukes hovedsakelig til å dyrke dyrefôr inkludert det kornet som ikke har matkvalitet. Eng utgjør 64 % og resten er stort sett frukt og bær (0,2 % hver), oljevekster, erter, urter,



Mørke skyer over jordbruket i Bærum Stadig mer legges ut til ferdigplen

grønnsaker (1,2%) og poteter (1,3%). I Bærum dyrkes det grønnsaker, frukt og bær på 120 dekar.

Siden 2000 er jordbruksarealet i Norge redusert med ca 6%. I Bærum er det redusert fra ca 40.000 dekar i 1907 til i underkant av 14.000 dekar i 2014 og dette arealet drives av 38 aktive bønder. I tillegg er 2.200 dekar brukt til Golfbaner. Budstikka skriver 16.07.14 at kornarealet er redusert og grasproduksjonen økt i Bærum, visstnok som resultat av at det er så mange hester i bygda. Men det dyrkes fremdeles korn på 7.800 dekar i Bærum og hvis man hadde dyrket hvete på alt kornareal i Asker og Bærum hadde det blitt nok til 8 millioner brød.

Har vi mat på lager?

Norge har ikke lenger noen offentlige matvarelagre, heller ikke beredskapslager for matkorn, da våre politikere og byråkrater visst nok mener at dette ikke er nødvendig.

I sin kronikk "Norsk matproduksjon – en del av vår samlede beredskap" 15.08.13 skrev daværende landbruks- og matminister Trygve Slagsvold Vedum om viktigheten av å ha nok mat i Norge. Den globale matproduksjonen er usikker både på grunn av klimaendringer med tørke og uår, og krig og uro i fruktbare områder (nå f.eks. i Ukraina). Hvis nasjonal matsikkerhet er truet, vil alle land sikre sin egen befolkning før de selger mat til andre land.

Maten for neste måned er stort sett på en båt på vei til Norge sies det, men Nøttekråka har ikke klart å finne dekning for denne påstanden.

Velbekomme.

Kilder:

- Bærum kommune, Landbrukskontoret i Asker og Bærum, Landbruket i Bærum – statistikk. https://www.baerum.kommune.no/PageFiles/13506/Landbruk_B%C3%A6rum_statistikk_010414_HOG.pdf
- Dyrevelferd <http://www.dyrevelferd.info/index.aspx>
- Laksefakta <http://www.laksefakta.no/Norsk-havbruk/Dette-spiser-laksen/Les-mer-om/Ingredienser-i-fiskef%C3%B4r>
- "Landbruksbarometeret 2014" utgitt av Agri Analyse
- Norges Bondelag <http://bondelaget.staging.coretrek.no/>
- Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (Nilf) http://www.nilf.no/om_nilf/Nyheter/2014/historisk_lav_selvforsyning
- Samtaler med bønder i Bærum og Tjølling
- Trygve Slagsvold-Vedum; "Norsk matproduksjon – en del av vår samlede beredskap" Artikkel/Kronikk publisert under Regjeringen Stoltenberg II 15.08.13 Utgiver: Landbruks- og matdepartementet

Nyttige adresser for deg som vil vite mer:

- Norsk landbrukssamvirke
- SLF.no (Statens landbruksforvaltning)
- Jordvern.no



NATURVERNFORBUNDET I BÆRUM

har gleden av å invitere deg til Fagseminar om matproduksjon, jord- vern og kulturlandskap

på Bærum Bibliotek, Bekkestua

tirsdag 21. oktober 2013, kl. 18:00 – 21:00



Årets fagseminar tar for seg dyrkbar mark og kulturlandskapet i Bærum. Med en stadig økende befolkning er naturmangfoldet til dels sterkt truet. Siden 1907 har vi bygget ned to-tredeler av matjorden vår. Kulturlandskapet gror igjen, fordi vi bare i liten grad har husdyr på gårdene våre.

Innlegg på seminaret er bl.a. "Forslag til Kommuneplanens arealdel – avveining mellom vekst og vern" v/kommunaldirektør Arthur Wøhni, "Jordvern og arealplanlegging i Bærum kommune" v/stipendiat Kristine Lien Skog, NMBU, "Bærum må ta vare på sine gjenværende produktive arealer!" v/Odd-Einar Hjortnæs, tidligere leder i Akershus Bondelag og "Verdien av kulturlandskapet v/forsker Hanne Sickel. Seminaret avrundes med en plenumsdebatt mellom innledere, ledende lokalpolitikere og tilhørere ledet av Tor Christian Bakken, Budstikka.

Fri entré, men bindende påmelding som sendes til NiBs sekretariat v/ Bjørn Frodahl:

e-post: frodahl@online.no, innen fredag 17. oktober.

**Husk
Grasrot-
andelen!**



GRASROTANDELEN 
NATURVERNFORBUNDET I BÆRUM
Organisasjonsnummer: 971258551



32774971258551

Returadresse:
Naturvernforbundet i Bærum
Pb. 252
1319 Bekkestua

B

